

Ткаченко А. В.

викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Гуманітарного інституту
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
(Україна, Миколаїв), ya.nastasiya91@yandex.ua

ОСОБЛИВОСТІ ТА СЕМАНТИКА ВИШИВЕНИХ ОРНАМЕНТІВ НА ТЕРЕНІ МІКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Досліджується особливість та семантичне значення вишитих мотивів характерних для Півдня України. Описуються візерунки, притаманні лише Миколаївщині, а також пояснюється значення цих візерунків.

Ключові слова: вишивка, вишиванка, гаптування, семантика орнаменту.

Постановка проблеми. В сучасних умовах динамічного розвитку мистецтво втрачає своє семантичне навантаження і стає лише «модою» для тих, хто може собі це дозволити. Але зацікавленість разом із тим не зникає, оскільки є досить велика кількість людей, що захоплюються декоративно-прикладним мистецтвом. Власне, саме цим пояснюється актуальність даної статті. На території Миколаївської області є дуже багато талановитих майстрів які займаються вишиванням. А знання символічності орнаменту здавна було ключовим, оскільки вишиті вироби використовувалися як обереги.

Метою статті є ознайомлення і характеристика основних орнаментів у вишивці, притаманних Південному регіону, а особливо Миколаївській області.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що перші згадки про вишивку зустрічаються у давньогрецьких істориків, але мабуть, ми ніколи не зможемо довідатися, хто і коли вперше втілював у вишивці красу природи, свої почуття, любов до української землі. Однією з причин цього є те, що тканина є недовговічною, і наука позбавлена можливості визначити час виникнення виду мистецтва, тому ми мусимо приймати на віру здогади і припущення дослідників [2].

Дані археологічних розкопок, свідчення літописів і нотатки мандрівників минулого дають змогу дізнатися, що початок мистецтва вишивання на території, яку займає сучасна Україна, сягає глибину віків. Його розвиток відбувався з незапам'ятних часів і до наших днів.

Сенсацією були розкопки Соколової Могили в с. Ковалівці Миколаївської області. Це одне з небагатьох не пограбованих поховань знатної сарматки, в якому знайдено залишки золотого шитва на шовковій тканині пурпурного кольору. Вишивка датується I століттям до нашої ери і є найдавнішою з досі відомих. Вишивка виконана технікою золотого шитва «у прикріп» [3].

Знакова система південноукраїнських орнаментів доволі проста і зрозуміла з відносно чітко вираженою семантикою. Перевага технік: гладь, стебловий шов, ланцюжок дає простір для вільного перенесення фітоморфних мотивів на площу бавовняного полотна, іноді домотканого.

Орнаментация вишитих виробів майстринь Півдня України варіюється від геометричних до сюжетно-тематичних, включаючи фітоморфні, зооморфні, орнітоморфні, антропоморфні тощо. Особливістю вишитих виробів є продуманість та композиційна врівноваженість, гармонійне поєднання кольорів та ритмічного розташування елементів орнаменту [1].

Вишивальниці використовують всі основні геометричні фігури та їхні поєднання: кола (символи сонця) в середині яких розміщуються розетки, складені з ромбів; ромби можуть бути однією фігурою та поділені на частини, також з крапками в середині (засіяний лан, символ родючості, крапки – зерна, зародки майбутнього життя; ромби, складені у квітку – «повна роза» також солярний знак, «орнаментальний мотив магічного ромба – символу родючості – має назви: «решітка», «очі», «перші музики»...»; хвилястими лініями (символи води, безкінечності життя) обрамовують найчастіше серветки, скатертини, простирадла, деталі сорочок, в рушниках використовується як розмежувальний компонент; лінія (символ землі або межа між добром і злом) використовується як розмежувальний компонент вишивки. Прикладом можуть служити вишиті вироби фондів Херсонського та Миколаївського краєзнавчих музеїв [3].

Великій кількості вишитих виробів Півдня України притаманний рослинно-квітковий орнамент, який включає в себе крім садових (троянд, тюльпанів, жоржин, шипшини, лілій, віол, чорнобривців тощо), ягід (полуниці, суниці, порічки тощо), ще листя й грона дерев та кущів (дуба, берези, вишні, горобини, калини, винограду, хмелю тощо), ще й пуп'янки, галузки, вусики, шишки, а також фантастичні квіти й плоди. «Найбільш близькі до природи рослинні, особливо квіткові узори, які почали заявлятися з середини XIX ст.» [1].

Одним з домінантних мотивів вишивок є троянда – символ краси, що нагадує сонце, наближає людей до розуміння Всесвіту. Використовуючи троянду в рушниках «на вярдини», майстриня всі свої почуття передає цією квіткою – сум за майбутнім воїном, надію на повернення до рідної домівки, величну красу любові матері до своєї дитини.

Квітка маку також використовується як основа рослинних композицій, але семантично вона відрізняється від троянди. Здавна мак використовувався в усіх обрядах, що пов'язані з відлякуванням нечистих сил. Від сил зла боронилися маком, обсипаючи ним себе і свійських тварин. Але існує і друге пояснення семантики цієї рослини – в ній закладена пам'ять роду. Тільки народ, який має таку велику кількість загиблих земляків під час війн, тоталітарних знищень, міг опоеитизувати кров загиблих і сприйняти її як квітку маку, яка сходить на місці вбитої людини, проростає з краплини крові червоною квіткою. Степи й зараз рясніють навесні маковими килимами, спогадами про загиблих. Одразу стає зрозумілим і виправданим використання маку в покутних рушниках [1].

Символ недоторканості, чистоти й цнотливості несе в собі квітка лілії, якою обов'язково прикрашають весільний рушник, сорочки й інший посаг нареченої. В більшості випадків лілію komponують із трояндою і обидві квітки від цього контрастного поєднання тільки виграють – біла лілія (можливі варіанти блідо-рожевих, блідо-блакитних) і червона троянда – гармонія чистоти й краси духовної та фізичної. Але не обмине наречених і орнамент, що пов'язаний з ягідками в будь-якому поєднанні та виконанні, бо ягідки несуть в собі зародки життя майбутніх поколінь. Орнамент з ягодами або в'ється, обрамовуючи всі елементи композиції, або птах тримає їх дзьобом, або птахи сидять на гілках з

ягідками, або грона ягід виступають центральним елементом орнаменту, як в дитячій сорочці.

Одна з найпоширеніших ідеограм майстринь Півдня України, а точніше саме майстринь Миколаївщини – «Світове дерево», що правда подається вона у видозміненому варіанті. «Тим більше, що інші орнаментальні мотиви, такі як «віночок», «букет», «квітуча гілка»... дуже часто являють собою або видозмінений і «розмножений» «вазон» або мотив, що синтезується з «вазоном» набуваючи його ознак» [3].

«В народній культурі стародавній символ живого дерева ніс образ прародительки – Матері-Землі. В російській народній вишивці легко проглядається трансформація жіночого образу в дерево життя» [3]. Єдність знаків та символів природи та людини веде до їхньої злагоди, миру, гармонійного розвитку Всесвіту.

Викликають зацікавлення весільні рушники, на яких зображене «світове дерево» з вертикальною домінантою побудови – чітким тримірним композиційним розподілом мотивних акцентів: основа, середня частина, завершальний елемент. Центральна частина рушника – одне (можливі варіанти двох і трьох «світових дерев») komponується з іншими орнаментами (рослинно-геометричним, геометричним), літерами (перші літери імен або імен та прізвищ наречених), написами побажання щастя нареченим, слова згадки про вишивальницю, що готувала цей рушник; датування події. Кожна складова частина орнаменту говорить про створення нової сім'ї, зародження нової гілки родового дерева і віщує молодим щасливе і довге подружнє життя, велику кількість діточок, а значить безтурботну спокійну старість.

Символ нового дня, світла – півень, що своїм співом кладе край нічній темряві й мороку, використовується вишивальницями доволі часто. «Головна функція півня – виразно магічна» [1]. Настінні панно, картини, рушники, диванні подушки «вихваляють» красеня-півня на своєму тлі, дякуючи різнобарвному пір'ю.

У процесі історичного та культурного розвитку в Україні в кожній місцевості утворилися характерні орнаментальні мотиви й композиційні

рішення, найбільш улюблена й поширена колірна гамма. Ще 100 років тому, досліджуючи вишивку, В. Стасов зазначив: «У народів давнього світу орнамент ніколи не містив у собі жодної зайвої лінії, кожна рисочка мала тут своє певне значення... Це – складна мова, послідовна мелодія, що має свою основну причину і призначена не лише для очей, а й для розуму й почуттів» [3]. Особливістю Миколаївщини було використання біло-блакитної кольорової гамми. Також досить поширеним було шиття білим по білому.

Висновки. Нажаль, сучасні майстрині не завжди можуть визначити семантику та символіку орнаментів, в кращому випадку скажуть, що «він красивий та й згадка про маму» або «це оберіг». З появою останнім часом великої кількості книг та альбомів з вишивки, майстрині почали вже свідомо komponувати орнаменти, пояснювати їх значення, але цілісне враження від виробу, гармонійне єднання всіх частин орнаменту не завжди присутнє в їхніх роботах [2].

Для розуміння старовинних та сучасних орнаментів важливо зберегти пам'ять наших батьків, землі, Всесвіту, бо українська орнаментика – явище не тільки національного мистецтва, «що генерує нові зображення, що постійно переосмислюється номінацією і семантикою», а й органічна й важлива складова частина світової системи символів.

Література і джерела

1. Голикова, О. Семантика і символіка вишитих орнаментів Півдня України [Електронний ресурс] / Голикова О. – Режим доступу до документу: http://vishivochka.at.ua/news/semantika_i_simvolika_vishitikh_ornamentiv_pivdnja_ukrajini/2009-12-01-9

2. Історія української вишивки [Електронний ресурс] . – Режим доступу до документу: <http://www.vyshyvka.info/istoriya-ukrajinskoji-vyshyvky/>

3. Вишивка [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://dvovuk.io.ua/s70842/vishivka>

References

1. O. Holykova Semantyka i symbolika vyshytykh ornamentiv Pivdnia Ukrainy [Elektronnyy resurs] / Holykova O. – Rezhyndostup do dokumentu: http://vishivochka.at.ua/news/semantika_i_simvolika_vishitikh_ornamentiv_pivdnja_ukrajini/2009-12-01-9

2. Istoryi ukrayins'koy vyshyvky [Elektronnyy resurs] . – Rezhyndostup do dokumentu: <http://www.vyshyvka.info/istoriya-ukrajinskoji-vyshyvky/>

3. Vyshyvka [Elektronnyy resurs]. – Rezhyndostup do dokumentu: <http://dvovuk.io.ua/s70842/vishivka>

Tkachenko A. V., Instructor of the Department of Social and Humanitarian Sciences, Humanitarian Institute of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv), ya.nastasiya91@yandex.ua

Feature and semantics embroidery ornaments on territory Mykolaiv region

We investigate the feature and semantic meaning embroidered motifs typical of the South of Ukraine. Also described patterns unique to Nicholas region and explains the significance of these patterns.

Keywords: embroidery, sewing, semantics ornament.

Ткаченко А. В., преподаватель кафедры социально-гуманитарных дисциплин Гуманитарного института Национального университета кораблестроения (Украина, Николаев), ya.nastasiya91@yandex.ua

Особенности и семантика орнаментов вышивки на территории Николаевской области

Исследуется особенность и семантическое значение вышитых мотивов характерных для юга Украины. Описываются узоры, присущие только для Николаевщины, а также объясняется значение этих узоров.

Ключевые слова: вышивка, вышиванка, шитье, семантика орнамента.